

Integrated Research Methodology: Field Experience

Boonreang Kajornsinn

ABSTRACT

Integrated research methodology refers to the research process that is composed of many research methodologies or combines many disciplines to obtain the knowledge in the same project. By using integrated research methodologies, the researcher will obtain the whole set of data in curriculum development process, starting from school and community needs assessment, curriculum development, curriculum implementation, and curriculum evaluation. If the researcher uses single methodology or single disciplinary, she will obtain part of the data that can't be used in the real situation. At the stage of curriculum developing, if the researcher uses only quantitative methodology that is interested in broad dimension, but not in depth dimension, the researcher will gain the knowledge about needs of students, teachers, and community members. She won't get the details to explain why they need those issues. At the stage of curriculum implementation, if the researcher does not consider the holistic approach of learning-teaching process, for example, she studies only teaching methods or studies only evaluation, evaluation process will not happen without learning-teaching process. And also, learning-teaching process won't be complete without evaluation process. And also, learning-teaching process won't be complete without evaluation process. Integrated research methodology is appropriate to study for the holistic system. The researcher will obtain data for all dimensions not only single dimension that is not correspondence with real situation that is composed of many issues to be considered in the same event.

วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการ: ประสบการณ์ตรงจากภาคสนาม

บุญเรียง ขจรศิลป์

บทคัดย่อ

วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการ หมายถึง กระบวนการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยมากกว่าหนึ่งวิธี ในการแสวงหาความรู้ หรือคำตอบในโครงการวิจัยเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงองค์ความรู้ต่าง ๆ จากหลาย ๆ สาขาวิชามาใช้ในกระบวนการวิจัย การใช้วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการนั้น ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้านของการพัฒนาหลักสูตร ตั้งแต่ขั้นตอนของการศึกษาค้นคว้าและความต้องการหลักสูตรของโรงเรียนและชุมชน การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ การประเมินผล การใช้หลักสูตร ซึ่งการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือใช้องค์ความรู้จากศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งเพียงอย่างเดียว นั้น จะทำให้ได้ข้อมูลเพียงบางส่วน ไม่สามารถที่จะนำไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงของการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ถ้าผู้วิจัยไม่คำนึงถึงการจัดการเรียนการสอนในลักษณะขององค์รวม มุ่งเน้นที่จะศึกษาเพียงด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ศึกษาเฉพาะวิธีสอนเพียงอย่างเดียว หรือศึกษาเฉพาะการประเมินผลเท่านั้นก็จะทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์แบบ เนื่องจากในสภาพความเป็นจริง การประเมินจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีการเรียนการสอน และการเรียนการสอนจะไม่สมบูรณ์ถ้าไม่มีการประเมิน วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการเป็นวิธีการวิจัยที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการศึกษาวิจัยสภาพการณ์ต่าง ๆ ในลักษณะขององค์รวม ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วนทุกด้าน ไม่ใช่ศึกษาเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากประเด็นเดียวเท่านั้น แต่จะมีประเด็นหลากหลายที่ต้องนำมาพิจารณาในเหตุการณ์เดียวกัน

วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการ: ประสบการณ์ตรงจากภาคสนาม (Integrated Research Methodology: Field Experience)

วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการ (Integrated Research Methodology) หมายถึงอะไร นักวิจัยหลายท่านอาจจะบอกว่าไม่เคยได้ยินวิธีวิทยาการวิจัยชนิดนี้มาก่อนในยุคจักรของ วิธี-วิทยาการวิจัย ผู้เขียนได้แนวคิดของคำว่า “บูรณาการ” มาจากแนวคิดของการจัดการเรียนรู้แบบ บูรณาการ (Integrated Learning) : ซึ่งกรมวิชาการ (2543: 1) ได้ให้ความหมายของคำว่า บูรณาการ ไว้ดังนี้

การบูรณาการ เป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ความเข้าใจ และ ทักษะในศาสตร์ต่าง ๆ มากกว่า 1 วิชาขึ้นไปรวมเข้าด้วยกันภายใต้เรื่องราว โครงสร้าง หรือกิจกรรม เดียวกัน เพื่อแก้ปัญหา หรือ แสวงหาความรู้ ความ เข้าใจ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ดังนั้นความหมายของ **วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการ** ที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงในที่นี้ก็คือ **กระบวนการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยมากกว่า 1 วิธี ในการแสวงหาความรู้ หรือ คำตอบ ในโครงการวิจัยเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีการเชื่อมโยงขององค์ความรู้ต่างๆ จากหลายๆ สาขา วิชามาใช้ในกระบวนการวิจัย** ตัวอย่างของงานวิจัยที่ผู้เขียนจะนำเสนอต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของ งานวิจัยที่ใช้วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการ

การนำกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนมไปประยุกต์ใช้ใน ต่างบริษัท

ความสำคัญของปัญหา

การศึกษานับเป็นรากฐานสำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์ความเจริญ การป้องกันและ การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาสังคมไทยประสบกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ มีการอพยพย้ายถิ่นเพื่อหางานทำ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวและชุมชนล่มสลาย ดังนั้น การ ศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการฟื้นฟูความเข้มแข็งของชุมชนให้ “คน” รัก ภาคภูมิใจ และรู้จัก สร้างงานในท้องถิ่นของตนเองได้ และทางเลือกหนึ่ง que การศึกษาใช้แก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้นในขณะนี้ คือ **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น** ดังปรากฏในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่ได้กำหนด เป็นนโยบายให้สถาบันการศึกษา **พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น** โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อให้มีเนื้อหา สอดคล้องกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่น ของตนได้อย่างเป็นสุข (สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ, 2540: 69-70) นอกจากนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ยังได้กำหนดให้มีการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่ท้องถิ่นโดยให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพ ปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

อย่างไรก็ตามการนำไปปฏิบัติจริงยังคงมีปัญหาอยู่ เนื่องจากครูขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ส่งผลให้หลักสูตรท้องถิ่นที่บางโรงเรียนจัดทำมีลักษณะเป็นเพียงความรู้ที่สอดแทรกอยู่ในรายวิชาหลัก มีลักษณะเป็นการปรับกิจกรรมและ เนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นเท่านั้น โรงเรียนส่วนใหญ่ยังคงจัดให้เด็ก เรียนรู้ในโรงเรียนเท่านั้น ยังไม่มีการวิเคราะห์สภาพสังคมและความต้องการของท้องถิ่น ยังไม่มีการจัดทำระบบข้อมูลท้องถิ่น และยังไม่มีการนำเอาชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าร่วมวางแผนและพัฒนาหลักสูตรอย่างจริงจัง (วีรบุช ปินทวนิช, 2543: 16-23)

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นยังไม่ก้าวหน้าเท่าใดนัก ดังนั้น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงได้สนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในบริบทต่าง ๆ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

สำหรับโครงการวิจัยนี้ เป็นงานขยายผลต่อเนื้อหาของโครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาการเลี้ยงโคนม กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี” ซึ่ง บุญเรียง ขจรศิลป์ และคณะ (2543) ได้พัฒนากระบวนการจัดและประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการจัดหลักสูตรท้องถิ่นที่เอื้อต่อการเลี้ยงโคนม และมีการนำไปใช้เป็นเวลา 2 ปี การศึกษา การวิจัยพบว่า ครูผู้สอนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอน มีการสอนแบบบูรณาการ มีการทำงานเป็นกลุ่ม และเป็นทีม ใช้วิธีการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง และมีการประเมินผลจากแฟ้มสะสมงาน นอกจากนี้ ประชาชนท้องถิ่น ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นยังได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งส่งผลให้นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นทีม กล้าแสดงออก สามารถสรุปประเด็นที่ได้จากการเรียนรู้ ต่อหน้าชุมชน มีความรู้ มีเจตคติต่อการเลี้ยงโคนมในทางที่ดีมากขึ้น มีทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีความสุขที่ได้เรียนเรื่องโคนม รวมทั้ง ได้รับการยอมรับจากผู้ปกครองว่าเป็นหลักสูตรที่ให้เนื้อหาพื้นฐานและทักษะเบื้องต้นที่เด็กสามารถเรียนรู้และเข้าใจได้ง่าย ทำให้เด็กเกิดความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และจะสืบทอดอาชีพการเลี้ยงโคนมต่อไป

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า กระบวนการจัดหลักสูตรท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาการเลี้ยงโคนมที่คณะวิจัยได้พัฒนาขึ้นมานั้น สามารถนำไปใช้ได้มีประสิทธิภาพกับนักเรียนชั้นประถมปีที่ 5 ที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีการเลี้ยงโคนมอย่างหนาแน่น และมีสหกรณ์

โคนมหนองโพ ซึ่งเป็นองค์กรท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งและมีความเป็นปึกแผ่นและมีนโยบายในการคืนผลกำไรให้กับสมาชิกซึ่งเป็นคนในชุมชน ดังนั้นสหกรณ์โคนมหนองโพ จึงให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาแก่โรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ และโรงเรียนวัดดอนกระเบื้องได้เป็นอย่างดี เช่น จัดสรรทุนการศึกษาให้กับนักเรียนทั้งสองโรงเรียนอยู่เป็นประจำทุกปี และยังสนับสนุนอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นตามที่โรงเรียนขอความช่วยเหลืออีกด้วย นอกจากนี้สหกรณ์โคนมหนองโพ ยังมีองค์กรท้องถิ่นอื่นๆ ได้แก่ โรงพยาบาลสัตว์หนองโพ ศูนย์วิจัยการผสมเทียมราชบุรี วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเต็มใจและพร้อมที่จะให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียนทั้ง 2 โรงเรียน ซึ่งสภาพการณ์ดังกล่าว ค่อนข้างที่จะมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่โรงเรียนและชุมชนโดยทั่วไปนั้นอาจมิได้มีลักษณะเช่นนี้ นอกจากนี้ผลจากการวิจัยดังกล่าวคณะผู้วิจัยพอที่จะวิเคราะห์ได้ว่าองค์ประกอบของระบบบริหารจัดการโรงเรียนที่ส่งเสริมให้กระบวนการจัดหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนมประสบความสำเร็จได้นั้นมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาวิสัยทัศน์ให้แก่ผู้บริหารโรงเรียนและผู้นำชุมชน การจัดหลักสูตรท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จได้ถ้าผู้บริหารโรงเรียนและผู้นำชุมชนเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ดังนั้น ควรจะมีความพัฒนาวิสัยทัศน์ให้แก่ผู้บริหารโรงเรียนและผู้นำชุมชน
2. การปลูกฝังศรัทธาให้แก่ผู้บริหารในการที่จะให้มองเห็นความสำคัญของการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอน สามารถใช้ประโยชน์ของคนในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน
3. การกระตุ้นให้ครูมองเห็นความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการประเมินโดยใช้วิธีการอย่างหลากหลาย
4. การเปิดโอกาสให้ครูทุกคนได้รับรู้และมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เน้นการทำงานเป็นทีม (Whole School Approach)
5. การจัดครูเข้าสอน การจัดครูเข้าสอนควรจัดให้ตรงตามคุณวุฒิ ความรู้ และความสามารถของครูแต่ละคน
6. การจัดตารางสอนจะต้องคำนึงถึงช่วงเวลาที่มีการพานักเรียนออกไปศึกษาในสภาพจริง ซึ่งอาจจะต้องใช้เวลา 2-3 ชั่วโมง ดังนั้นจะต้องจัดตารางสอนให้เอื้อต่อการทำงานของครูในระดับชั้นเดียวกัน ซึ่งจะต้องช่วยกันดูแลนักเรียนเวลาพาไปศึกษานอกสถานที่
7. การประชาสัมพันธ์หรือการสื่อสารให้ครูในโรงเรียนหรือคนในชุมชนได้ทราบถึงวัตถุประสงค์และการดำเนินงานของโครงการ รวมทั้งการขอความร่วมมือหรือความช่วยเหลือในการ

พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอน

8. โรงเรียนควรจะให้ความสำคัญและสร้างสัมพันธ์กับชุมชนเป็นอย่างดี ซึ่งถ้าโรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจะประสบผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น

จากข้อค้นพบดังกล่าวข้างต้นทำให้คณะผู้วิจัยได้แนวคิดที่ว่า ระบบการบริหารจัดการโรงเรียนที่ดี น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนมสามารถนำไปใช้ได้กับต่างระดับการศึกษา ต่างเนื้อหา และในบริบทของชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่างกันได้ ดังนั้นคณะผู้วิจัยโดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยจึงได้ทำการวิจัย เรื่อง “การนำกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนมไปประยุกต์ใช้ในต่างบริบท” โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระยะ ซึ่ง**ระยะที่หนึ่ง**เป็นการศึกษาศักยภาพและความต้องการหลักสูตรท้องถิ่นของชุมชนและโรงเรียนในจังหวัดราชบุรี และ**ระยะที่สอง**เป็นการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ในโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากระยะที่หนึ่งเพื่อตอบคำถามหลักสองประการคือ

1. ในบริบทของชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่างกันนั้น การสร้างให้เกิดระบบบริหารจัดการโรงเรียนที่ดีที่จะทำให้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนม สามารถนำไปใช้ได้กับต่างระดับการศึกษาและต่างเนื้อหา จะต้องทำอย่างไร และต่างกันหรือไม่ในบริบทของ ชุมชนที่แตกต่างกัน

2. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่จะนำไปใช้กับต่างระดับ ต่างเนื้อหา และในต่างบริบทของชุมชนนั้น ควรต้องมีการปรับปรุงในจุดใดบ้าง อย่างไร และการปรับนั้นต้องคำนึงถึงปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัยระยะที่หนึ่ง

การศึกษาในระยะที่หนึ่งนั้น เป็นการศึกษาศักยภาพและความต้องการหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนและชุมชนในจังหวัดราชบุรี จำนวน 4 โรงเรียน และ 4 ชุมชน ได้แก่ โรงเรียนชุมชนวัดใหญ่ต้นโพธิ์และชุมชนต้นโพธิ์ โรงเรียนวัดสมานกิจและชุมชนวัดสมานกิจ โรงเรียนบ้านนาโคบน และชุมชนนาโค และโรงเรียนจอมราชและชุมชนบ้านแถม โดยมีวัตถุประสงค์หลักดังนี้

1. เพื่อศึกษาศักยภาพและความต้องการ ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนและชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกในจังหวัดราชบุรี

2. เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ควรนำมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนและชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกในจังหวัดราชบุรี

3. เพื่อศึกษาแนวทางการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอน

4. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบศักยภาพและความต้องการเนื้อหาที่ควรนำมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และแนวทางการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการจัดการเรียนการสอนระหว่างโรงเรียนและชุมชนในบริบทใหม่กับโรงเรียนและชุมชนในบริบทที่เลี้ยงโคนมรวมทั้งเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนและชุมชน 4 แห่งที่อยู่ในบริบทใหม่ เพื่อนำผลที่ได้มาพิจารณาคัดเลือกโรงเรียนและชุมชนที่จะศึกษาต่อไปในระยะที่ 2

ขอบเขตของการวิจัยระยะที่หนึ่ง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

1.1 บุคลากรและนักเรียนในโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนในโรงเรียน ชุมชนวัดใหญ่ตันโพธิ์ โรงเรียนวัดสมานกิจ โรงเรียนบ้านนาโคบน และโรงเรียนจอมราช

1.2 คนในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้รู้ในท้องถิ่น กรรมการโรงเรียน ผู้ปกครอง และผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ศึกษานิเทศก์อำเภอ เกษตรอำเภอ เป็นต้น ในตำบลตันโพธิ์ ตำบลท่ากระทุ่ม ตำบลนาโค และตำบลบ้านแถม

2. เนื้อหาสาระที่ศึกษาในการวิจัย

เนื้อหาสาระที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

2.1 ศักยภาพและความต้องการของโรงเรียนและชุมชน ซึ่งจะพิจารณาถึงสภาพและปัญหาของชุมชน สภาพและปัญหาของโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ความต้องการหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนและชุมชน ความพร้อมของโรงเรียนและชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

2.2 เนื้อหาที่ควรนำมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

2.3 แนวทางการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการจัดการเรียนการสอน

การดำเนินงานวิจัยระยะที่หนึ่ง

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณผสมผสานกับการวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การคัดเลือกโรงเรียนและชุมชน คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกโรงเรียนและชุมชนโดยประชุมปรึกษาหารือกับผู้อำนวยการและผู้ช่วยผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี ศึกษานิเทศก์

จังหวัดและศึกษานิเทศก์อำเภอ/กิ่งอำเภอ เพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของ โรงเรียนและชุมชน ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีเกณฑ์คัดเลือกคือ ครูและผู้บริหาร โรงเรียนมีความกระตือรือร้น ขยันขันแข็ง ชุมชนมีทรัพยากรที่น่าจะนำมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนและชุมชนไม่มีปัญหา ขัดแย้งกันรุนแรง และศึกษานิเทศก์มีความสนใจและยินดีร่วมมือ ผลการพิจารณาในรอบแรกที่ ประชุมคัดเลือกไว้ 5 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอวัดเพลง อำเภอบางแพ อำเภอปากท่อ อำเภอจอมบึง และกิ่งอำเภอบ้านคา หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยโดยการนำของศึกษา- นิเทศก์จังหวัด เดินทางไปรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมและพิจารณาคัดเลือกโรงเรียนและชุมชนโดยใช้ เกณฑ์งบประมาณ จำนวนนักวิจัย และระยะเวลาดำเนินโครงการวิจัยรวมถึงระยะทางที่เดินทางไป ยังโรงเรียนและชุมชนแต่ละแห่ง โดยมีเงื่อนไขว่าโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกนั้น จะต้องมิทั้ง โรงเรียนประถมศึกษาที่เปิดสอนถึงชั้นประถมศึกษา ปีที่ 6 และโรงเรียนขยายโอกาสที่เปิดสอนถึง ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นอกจากนั้น เนื้อหาที่โรงเรียนและชุมชนมีศักยภาพและความต้องการ ที่จะนำมาจัดหลักสูตรท้องถิ่นนั้นต้องต่างกัน เพื่อที่จะตอบคำถามของงานวิจัยในภาพรวมของทั้ง โครงการว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนมสามารถนำไปใช้ได้ในต่างบริบท คือ ต่างระดับการศึกษา ต่างเนื้อหาวิชา และต่างสภาพแวดล้อมได้หรือไม่ อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่า โรงเรียนและชุมชนที่ได้รับการคัดเลือก คือ **โรงเรียนชุมชนวัดใหญ่ต้นโพธิ์และชุมชนต้นโพธิ์ อำเภอบางแพ โรงเรียนวัดสมานกิจ และชุมชนวัดสมานกิจ อำเภอปากท่อ โรงเรียนบ้านนาโคบนและชุมชนนาโค กิ่งอำเภอบ้านคา โรงเรียนจอมราชและชุมชนบ้านแต่ม อำเภอจอมบึง**

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยบุคลากรและนักเรียน ใน 4 โรงเรียน ได้แก่ **โรงเรียนชุมชนวัดใหญ่ต้นโพธิ์** ประกอบด้วยผู้บริหารและครูจำนวน 26 คน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 จำนวน 157 คน **โรงเรียนวัดสมานกิจ** ประกอบด้วยผู้บริหารและครูจำนวน 9 คน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 จำนวน 26 คน **โรงเรียนบ้านนาโคบน** ประกอบด้วยผู้บริหารและครูจำนวน 9 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1-3 จำนวน 84 คน **โรงเรียนจอมราช** ประกอบด้วยผู้บริหารและครูจำนวน 14 คน และนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 193 คน

กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยคนในชุมชนต้นโพธิ์ จำนวน 31 คน คนในชุมชนวัดสมานกิจ จำนวน 16 คน คนในชุมชนนาโค จำนวน 16 คน และคนในชุมชนบ้านแต่ม จำนวน 13 คน ซึ่งประกอบด้วย กำนัน สารวัตรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน บุคลากรจากหน่วยราชการ สมาชิกสภาเทศบาลประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล กรรมการโรงเรียนผู้ปกครองนักเรียน ผู้รู้ ในชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือ เจ้าอาวาส และพระ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือและวิธีการที่หลากหลายได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกต การออกแบบสอบถาม การศึกษาเอกสาร สิ่งพิมพ์ รูปภาพ นอกจากนั้นได้ใช้สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป รวมทั้งให้ผู้ช่วยวิจัยพักอยู่ในชุมชนเป็นระยะ ๆ ตั้งแต่เดือนมีนาคม 2542-มกราคม 2543 คณะผู้วิจัยเปิดเผยบทบาทของนักวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา การแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ การตรวจสอบข้อมูลใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล และแหล่งข้อมูล รวมทั้งการให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ผลจากการศึกษาศักยภาพและความต้องการหลักสูตรท้องถิ่นของชุมชนและโรงเรียนในจังหวัดราชบุรีในระยะแรกนั้นพบว่า โรงเรียนที่สมควรได้รับการคัดเลือกเพื่อศึกษาในการตอบคำถามหลักสองประการดังกล่าวแล้วข้างต้น คือ **โรงเรียนวัดสมานกิจและโรงเรียนบ้านนาโคบน** ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ

1. โรงเรียนสองโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนกันคนละระดับการศึกษา โดยโรงเรียนวัดสมานกิจเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ในขณะที่โรงเรียนบ้านนาโคบนนั้นเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาโอกาสโดยเปิดสอน ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3

2. โรงเรียนทั้งสองโรงเรียนมีศักยภาพและความต้องการเนื้อหาที่จะนำมาจัดหลักสูตรท้องถิ่นแตกต่างกัน โดยโรงเรียนวัดสมานกิจต้องการทำหลักสูตรท้องถิ่นในเนื้อหาที่เกี่ยวกับข้าวหอมมะลิซึ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับทางด้านเกษตรกรรม เนื่องจากโรงเรียนเคยจัดทำโครงการข้าวหอมมะลิมาก่อน จึงมีโรงสีและอุปกรณ์การเกษตรที่จะให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงอยู่ภายในโรงเรียน และในชุมชนมีผู้รู้เกี่ยวกับการทำข้าวหอมมะลิหลายคน โดยผู้รู้เหล่านี้ยินดีมาให้ความรู้แก่นักเรียน รวมทั้งบางท่านยินดีให้นักเรียนไปใช้พื้นที่ของตนทดลองปลูกข้าว สำหรับโรงเรียนบ้านนาโคบนต้องการทำหลักสูตรท้องถิ่นในเนื้อหาที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมชาวไทยตะนาวศรี เพราะผู้นำชุมชนและคนในชุมชนมีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมเก่าแก่ไว้สืบทอดให้กับลูกหลาน มีคนรุ่นอาวุโสและรุ่นผู้ใหญ่ที่เห็นความสำคัญมีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น และยินดีที่จะถ่ายทอดให้กับชนรุ่นหลัง ชุมชนมีเครื่องดนตรีของชาวกะเหรี่ยง ประกอบกับโรงเรียนมีเทปเพลงกะเหรี่ยงและครูที่มีความรู้ในเรื่องการรำของชาวกะเหรี่ยง

3. โรงเรียนสองโรงเรียนนี้มีบริบทของชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่างกันในบางประเด็น โดยโรงเรียนวัดสมานกิจตั้งอยู่ในชุมชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า และผู้นำชุมชนทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ต่างก็ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนเป็นอย่างดี แต่มีปัญหาที่สำคัญคือเรื่องยาเสพติดสำหรับโรงเรียนบ้านนาโคบนตั้งอยู่ในชุมชนที่การรวมตัวของผู้นำและชาวบ้าน ค่อนข้างเข้มแข็ง

ดังจะเห็นได้จากการจัดประเพณีกินข้าวห่อ แต่ความพร้อมในเชิงเศรษฐกิจค่อนข้างด้อยกว่า แต่จุดแข็งคือผู้นำชุมชนมีจิตใจที่ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมซึ่งมีอยู่ในระดับสูง (บุญเรียง ขจรศิลป์ และคณะ, 2544)

สำหรับโรงเรียนที่**ไม่ได้รับการคัดเลือก**อีก 2 โรง คือ โรงเรียนชุมชนวัดใหญ่ต้นโพธิ์ และโรงเรียนจอมราชันน์ มีเหตุผลดังนี้

1. โรงเรียนทั้งสองโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ ดังนั้นผลที่ได้จากการนำกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนมไปทดลองใช้ ไม่สามารถที่จะเป็นแนวทางให้กับโรงเรียนส่วนใหญ่ของประเทศไทยได้ เนื่องจากโรงเรียนส่วนใหญ่ของประเทศไทยนั้น เป็นโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็ก แต่โรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกนั้น โรงเรียนหนึ่งเป็นโรงเรียนขนาดกลาง คือ โรงเรียนบ้านนาโคบน และอีกโรงเรียนหนึ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก คือ โรงเรียนวัดสมานกิจ
2. โรงเรียนจอมราชันเป็นโรงเรียนที่ได้เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่และเป็นโรงเรียนแกนนำโครงการเกษตรพอเพียงอยู่แล้ว
3. โรงเรียนชุมชนวัดใหญ่ต้นโพธิ์เคยพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะทำหนังสือเสริมประสบการณ์ โดยการปรับเนื้อหาและกิจกรรมมาก่อน ครูพอที่จะมีความรู้ในการจัดหลักสูตรท้องถิ่น ในขณะที่โรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือก 2 โรงนั้น ครูส่วนใหญ่ไม่เคยรับการอบรมในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและโรงเรียนไม่เคยพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมาก่อน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงจะทำการศึกษาต่อในระยะที่สองโดยนำกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนมไปใช้ในโรงเรียนวัดสมานกิจ และโรงเรียนบ้านนาโคบน เพื่อศึกษาว่าในบริบทของชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่างกัมนั้น การสร้างให้เกิดระบบบริหารจัดการโรงเรียนที่ดีที่จะทำให้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนม สามารถนำไปใช้ได้กับต่างระดับการศึกษาและต่างเนื้อหานั้น จะต้องทำอย่างไร และ ต่างกันหรือไม่ในบริบทของชุมชนที่แตกต่างกัน ควรต้องมีการปรับปรุงในจุดใดบ้าง อย่างไร และการปรับนั้นต้องคำนึงถึงปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของโครงการในระยะที่ 2

โครงการวิจัยในระยะที่ 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า

1. ในบริบทของชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่างกัมนั้น การสร้างให้เกิดระบบบริหารจัดการโรงเรียนที่ดีที่จะทำให้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนม สามารถนำไปใช้ได้กับต่างระดับการศึกษาและต่างเนื้อหา จะต้องทำอย่างไร และต่างกันหรือไม่ในบริบทของชุมชนที่แตกต่างกัน

2. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่จะนำไปใช้กับต่างระดับ ต่างเนื้อหา และในต่างบริบทของชุมชนนั้น ควรต้องมีการปรับปรุงในจุดใดบ้าง อย่างไร และการปรับนั้นต้องคำนึงถึงปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้าง

ขอบเขตการวิจัยระยะที่สอง

บุคลากรและนักเรียนในโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนใน โรงเรียนวัดสมานกิจ และโรงเรียนบ้านนาโคบน

คนในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้รู้ในท้องถิ่น กรรมการโรงเรียน ผู้ปกครอง และผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ศึกษานิเทศก์อำเภอ เกษตรอำเภอ เป็นต้น ในชุมชนวัดสมานกิจ ตำบลท่ากระทุ่ม และชุมชนนาโค ตำบลนาโค

กรอบแนวคิดในการวิจัยระยะที่ 2

การวิจัยครั้งนี้จะใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีศึกษา หลายกรณี ซึ่งในแต่ละกรณีจะใช้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของ บุญเรียง ขจรศิลป์ และคณะ (2543) เป็นแนวทางในการดำเนินงาน ซึ่งกรอบแนวคิดในการวิจัยสรุปได้ดังภาพที่ 1 ในหน้า 10

วิธีดำเนินการวิจัยระยะที่สอง

วิธีการวิจัยจะใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยศึกษาจากสองพื้นที่ ซึ่งในแต่ละพื้นที่จะใช้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของบุญเรียง ขจรศิลป์และคณะ (2543) เป็นแนวทางในการดำเนินงาน ใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย ได้แก่ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การใช้แบบสอบถาม การศึกษาเอกสาร สิ่งพิมพ์ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกำหนดระยะเวลาในการวิจัยในระยะที่ 2 คือ 1 ปี 9 เดือน โดยดำเนินการดังนี้

1. ประชุมระดมสมองครู ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ คนในชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ณ โรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการวิจัย โดยจัดการประชุมที่ละโรงเรียน ได้หลักสูตรท้องถิ่นฉบับร่าง 2 หลักสูตร คือ **“หลักสูตรเกษตรผสมผสานครบวงจร”** และ **“หลักสูตรวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนนาโค.”** ซึ่งการได้มาซึ่งหลักสูตรฉบับร่าง ทั้งสองหลักสูตรนี้ ครู ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ คนในชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิ มีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ หลังจากทีคณะผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพ และเนื้อหาที่ครู ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ และคนในชุมชนมีความเห็นว่าควรนำมาจัดหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลการวิจัยใน

ระยะที่หนึ่ง ซึ่งจากการประชุมในครั้งนี้มีการปรับชื่อหลักสูตรให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

2. ประชุมพิจารณาหลักสูตรและจัดทำแนวการสอน โดยผู้ร่วมประชุม ได้แก่ คณะผู้วิจัย ครู ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ คนในชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิ ณ สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รวมเวลา 3 วัน ได้หลักสูตรที่จะนำไปทดลองใช้พร้อมแนวการสอน

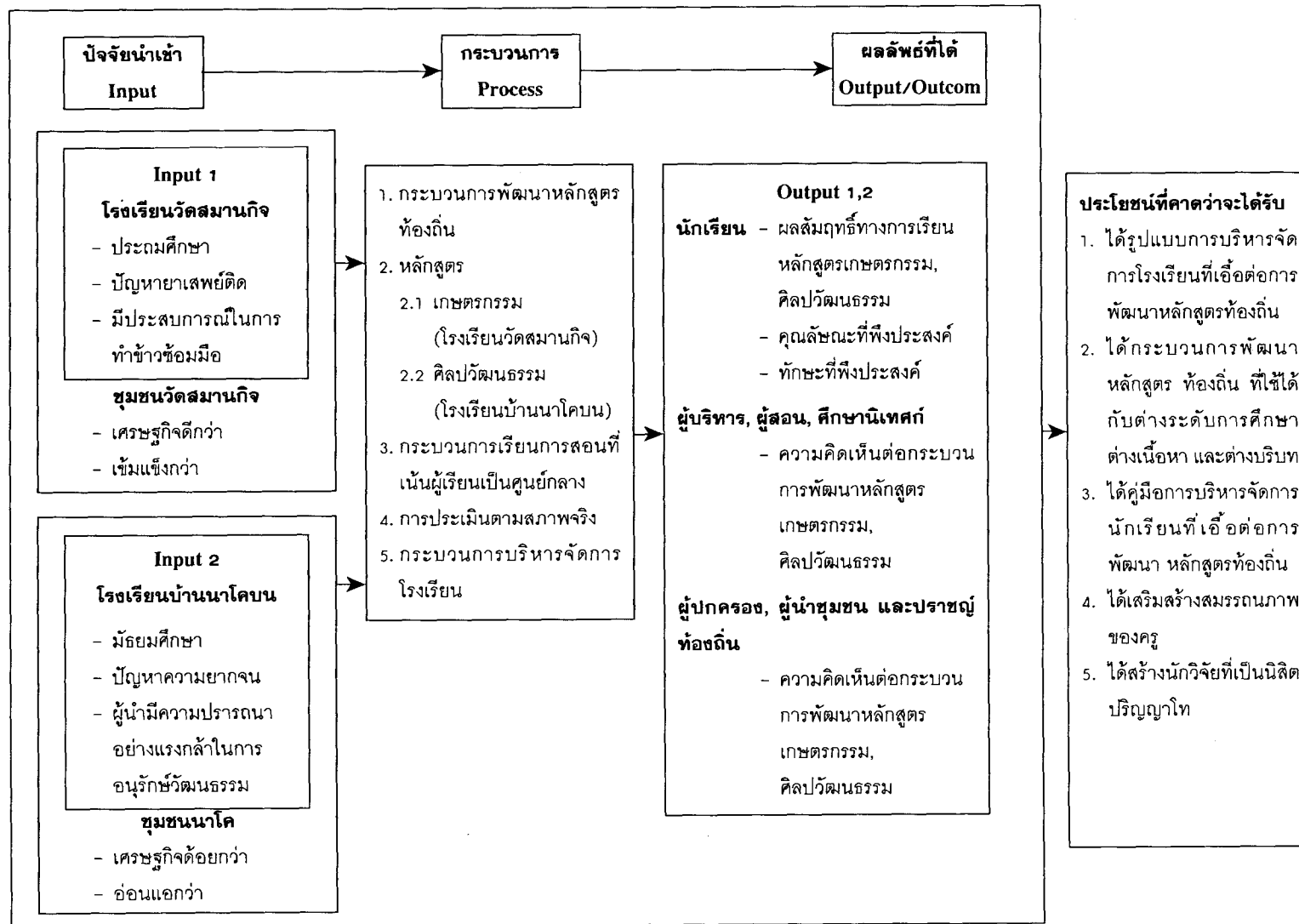
3. ฝึกอบรมครู ผู้บริหาร ศึกษานิเทศ เรื่อง เกษตรผสมผสานครบวงจร และ วัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนนาโค โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ และสามารถวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ สามารถใช้กระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นสำคัญ และประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง รวมเวลา 4 วัน ณ ห้องประชุมสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี

4. พาครูไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ณ โรงเรียนรุ่งอรุณ ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการประเมินผลโดยใช้แฟ้มผลงาน ณ โรงเรียนแม่ไทรอุดมศึกษา และศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเรื่อง การเลี้ยงโคนม ณ โรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ และโรงเรียนวัดดอนกระเบื้อง ซึ่งทั้งสองโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนที่อยู่ในโครงการ “กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาการเลี้ยงโคนม: กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี” และเป็นโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งได้รับการยอมรับจากโรงเรียนต่าง ๆ ดังจะเห็นได้ว่ามีโรงเรียน และหน่วยงานต่าง ๆ มาขอเยี่ยมชมอยู่เป็นประจำ และครูที่เข้าร่วมโครงการได้รับการเชิญให้เป็นวิทยากรเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในระดับอำเภอและระดับจังหวัดหลายครั้ง

5. ประชุมผู้ปกครองและผู้นำชุมชนเพื่อประชาสัมพันธ์ และขอความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอน และการประเมินตามสภาพจริง ณ โรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการวิจัย โรงเรียนละหนึ่งครั้ง

6. นำหลักสูตรเรื่อง “เกษตรผสมผสานครบวงจร” และ “วัฒนธรรมชุมชนนาโค” ไปทดลองใช้ ณ โรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการวิจัย โรงเรียนละหลักสูตร ในภาคปลาย ปีการศึกษา 2544 สำหรับหลักสูตร “เกษตรผสมผสานครบวงจร” ได้เริ่มทดลองใช้ตั้งแต่ปลายภาคต้น ปีการศึกษา 2544 เนื่องจากการทำเกษตรผสมผสานครบวงจรมันขึ้นขึ้นอยู่กับช่วงเวลาที่กรมชลประทานจะปล่อยน้ำเข้ามา

7. คณะผู้วิจัยและครูร่วมกันสร้างแบบสอบถามเพื่อวัดความรู้ก่อนเรียน เกี่ยวกับเกษตรผสมผสานครบวงจร และ วัฒนธรรมชุมชนนาโค และได้้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้เพื่อนำผลที่ได้มาวิเคราะห์คุณภาพของแบบสอบถาม

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

8. คณะผู้วิจัยและครูร่วมกันสร้างแบบประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทักษะที่พึงประสงค์ และ แบบประเมินชิ้นงาน โดยกำหนดเกณฑ์การประเมินอย่างชัดเจนสำหรับแต่ละคุณลักษณะที่พึงประสงค์ แต่ละทักษะที่พึงประสงค์ และแต่ละชิ้นงาน

9. ในช่วงของการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน กรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน และผู้รู้ในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

9.1 ในหลักสูตรเกษตรผสมผสานครบวงจร ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน กรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน และผู้รู้ในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนดังนี้

9.1.1 วางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับครูผู้สอนในเรื่องการทำ ปุ๋ยหมัก การเตรียมดิน และการปรับสภาพดิน

9.1.2 เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ เรื่องการทำนา การปลูกผัก การใช้สารชีวภาพ การหว่านข้าว การเกี่ยวข้าว และการสีมัดข้าว

9.1.3 ให้นักเรียนไปศึกษาดูงานการทำสวนผลไม้โดยเลี้ยงปลาในบ่อข้างๆ แปลงผลไม้ ซึ่งผู้รู้ในชุมชนท่านนี้เป็นเกษตรกรดีเด่นจากการดำเนินการเกษตรตามโครงการ “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้รู้ในชุมชนอีกท่านหนึ่งให้นักเรียนไปศึกษาดูงานที่แปลงพืชผักสวนครัวที่ปลูกเป็นรายได้

9.1.4 ให้สัมภาษณ์และตอบข้อซักถามนักเรียนเกี่ยวกับการดูแลรักษาพืชผักสวนครัว

9.1.5 เสียสละแรงงาน วัสดุ หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ดินฝัก หรือเมล็ดพันธุ์ ต้นกล้า มะเขือที่นักเรียนจะนำมาปลูก คนไถนา รถเกี่ยวข้าว คนขับรถเกี่ยวข้าว เครื่องสีมัด และไม้คทา สำหรับลากข้าวออกจากเครื่องสีมัด ท่านเจ้าอาวาสได้ให้แผ่นไม้กระดาน สำหรับนำมาทำเพิงพักหลบแดดให้แก่ครูและนักเรียนที่เรียนวิชาเกษตรผสมผสานครบวงจร ร่วมหว่านข้าว และเกี่ยวข้าว ในแปลงนาที่นักเรียนปลูก

9.1.6 ให้ใช้สถานที่ ท่านเจ้าอาวาสวัดสมานกิจอนุญาตให้โรงเรียนใช้พื้นที่ของวัดจำนวนเกือบ 3 ไร่ในการทำแปลงเกษตร

9.1.7 ร่วมประเมินแฟ้มผลงานของนักเรียน โดยเขียนแสดงความคิดเห็นต่อผลงานของ บุตรหลานลงในแบบประเมินแฟ้มผลงานที่ครูผู้สอนแจกให้ และร่วมชมนิทรรศการผลงานนักเรียน

9.2 ในหลักสูตรวัฒนธรรมชุมชนบ้านนาโค ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน กรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน และผู้รู้ในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนดังนี้

9.2.1 การให้สัมภาษณ์นักเรียน ในเรื่องสมุนไพร การศึกษาในอนาคต การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ การตีผึ้งเชิงอนุรักษ์ การเลี้ยงสัตว์แบบผสมผสาน สาธารณสุขขั้นพื้นฐาน วัฒนธรรมท้องถิ่น

9.2.2 การเป็นวิทยากรในชั้นเรียนในเรื่องของการศึกษาในอนาคต วัฒนธรรมท้องถิ่น การตีพิมพ์เชิงอนุรักษ์ การรวมกลุ่มอาชีพของคนในชุมชน

9.2.3 ให้นักเรียนไปศึกษาดูงาน เรื่อง บ้านกะเหรี่ยง และการเลี้ยงสัตว์แบบผสมผสาน

9.2.4 การเสียดสแรงงาน วัสดุอุปกรณ์ และเวลา โดยเป็นธุระในการขับรถรับส่งนักเรียนไปศึกษาดูงานโดยไม่คิดค่าบริการ ชื่อวัสดุอุปกรณ์มาทำเป็นสื่อให้นักเรียนนำพืชสมุนไพรที่หายากมาให้โรงเรียนปลูก

9.2.5 ร่วมแสดงความคิดเห็นในการประเมินแฟ้มผลงาน และร่วมชมนิทรรศการผลงานนักเรียน

10. การจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรท้องถิ่นทั้งสองหลักสูตร เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เช่น การสอนในเรื่องของการตัดข้าว ครูผู้สอนได้บูรณาการวิชาคณิตศาสตร์ในเรื่องของโจทย์ระคน โดยให้นักเรียนช่วยกันคิดราคาข้าวที่จะขายได้หลังจาก เก็บเกี่ยวแล้ว นอกจากนั้นในเรื่องของการบริหารจัดการเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรท้องถิ่นนั้น คณะผู้วิจัยใช้หลักของการทำงานเป็นทีม (Whole School Approach) นั่นคือบุคลากรในโรงเรียนทุกคนได้รับทราบและให้ความร่วมมือในการจัดหลักสูตรท้องถิ่น

11. ในระหว่างการนำหลักสูตรไปทดลองใช้คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในบางกิจกรรม เช่น ประเพณีการกินข้าวห่อ ประเพณีการแต่งงานของชาวกะเหรี่ยง การเกี่ยวข้าว การสีฝัด การสอนของครูในบางเนื้อหา เช่น เรื่องอาชีพในชุมชน การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในบางกิจกรรม เช่น การสอนของครูในบางเนื้อหา เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว และสัมภาษณ์ครู ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ และคนในชุมชนแบบไม่เป็นทางการ

11. เมื่อสิ้นภาคการศึกษา คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสนทนากลุ่มกับกลุ่มบุคคลต่อไปนี้

11.1 วิทยากรท้องถิ่น เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับปัญหาของการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน และร่วมกันพิจารณหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงต่อไป เช่น ในเรื่องของการติดต่อประสานงานกับวิทยากร ควรติดต่อล่วงหน้าอย่างน้อยหนึ่งสัปดาห์ และควรกำหนดประเด็นที่จะให้พูดให้ชัดเจนกว่านี้ เนื่องจากหัวข้อที่ให้ไปนั้นค่อนข้างกว้าง ทำให้วิทยากรเตรียมตัวค่อนข้างลำบาก ประเด็นเหล่านี้ได้นำมาแก้ไขปรับปรุงในการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรท้องถิ่นในภาคต้นปีการศึกษา 2545

11.2 ผู้บริหารโรงเรียน ศึกษานิเทศก์ และคณะครูผู้สอน เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับปัญหาของการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงต่อไป เช่นการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นยังน้อยเกินไป การประชุมผู้ปกครองเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นในช่วงต้นภาคการศึกษานั้น ปรากฏว่าผู้ปกครองบางคนไม่ได้มาจึงไม่ทราบข้อมูล

ทำให้กังวลเมื่อนักเรียนกลับบ้านเย็นในบางครั้งที่มีการจัดกิจกรรมนอกสถานที่ หรือต้องเข้ามาโรงเรียนในวันเสาร์อาทิตย์เพื่อมารดน้ำแปลงผัก ข้อเสนอที่ได้คือโรงเรียนจะต้องประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้นในทุกรูปแบบ เช่นการจัดทำแผ่นพับ การไปพบผู้ปกครองที่บ้าน การออกเสียงตามสาย เป็นต้น

11.3 ผู้ปกครองนักเรียน เพื่อสอบถามความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากการจัดหลักสูตรท้องถิ่น และความคิดเห็นต่อการจัดหลักสูตรท้องถิ่น พร้อมทั้งขอข้อเสนอแนะจากผู้ปกครอง ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความเห็นว่าหลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่มีประโยชน์ ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ บางครั้งลูกกลับบ้านเย็น หรือต้องมาโรงเรียนในวันเสาร์อาทิตย์ แต่เมื่อได้รับคำชี้แจงจากครูแล้วคิดว่าไม่มีปัญหา ข้อเสนอแนะคือโรงเรียนควรแจ่งให้ผู้ปกครองทราบล่วงหน้าถ้านักเรียนจะต้องกลับบ้านเย็น หรือต้องมาโรงเรียนในวันเสาร์อาทิตย์

12. คณะผู้วิจัยและคณะครูผู้สอนได้ไปร่วมประชุมเพื่อพิจารณาปรับปรุงแนวการสอน หลังจากการสอนไปหนึ่งภาคการศึกษา โดยใช้เวลาในการประชุมพิจารณาทั้งสิ้นเป็นเวลา 3 วัน

13. นำหลักสูตรและแนวการสอนที่ปรับปรุงแล้วไปใช้สอนในภาคต้นปีการศึกษา 2545 ซึ่งขณะนี้กำลังดำเนินการอยู่

จากตัวอย่างงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยมากกว่าหนึ่งวิธีในการดำเนินโครงการวิจัย มีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. การวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงปริมาณเป็นกระบวนการที่มุ่งศึกษาลักษณะของสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถอธิบายได้ด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการศึกษาในแนวกว้าง มุ่งการสรุปอ้างอิงจากกลุ่มตัวอย่างไปสู่ประชากร การกำหนดลักษณะต่าง ๆ ที่จะศึกษาจะถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าและมีโครงสร้างที่ชัดเจน เป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อการทดสอบสมมุติฐาน วิธีการรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่จะใช้การส่งแบบสอบถาม การทดลอง หรือการรวบรวมลักษณะอื่น ๆ ที่เน้นข้อมูลในเชิงปริมาณ (Merriam, Sharan B., 1992: 9) การวิจัยในครั้งนี้อาศัยวิธีการรวบรวมข้อมูลของการวิจัยเชิงปริมาณ คือรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โดยการส่งแบบสอบถามเพื่อสอบถามความต้องการ หลักสูตรท้องถิ่น และเนื้อหาที่ต้องการให้นำมาจัดหลักสูตรท้องถิ่น แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยหาค่าจำนวนและร้อยละ

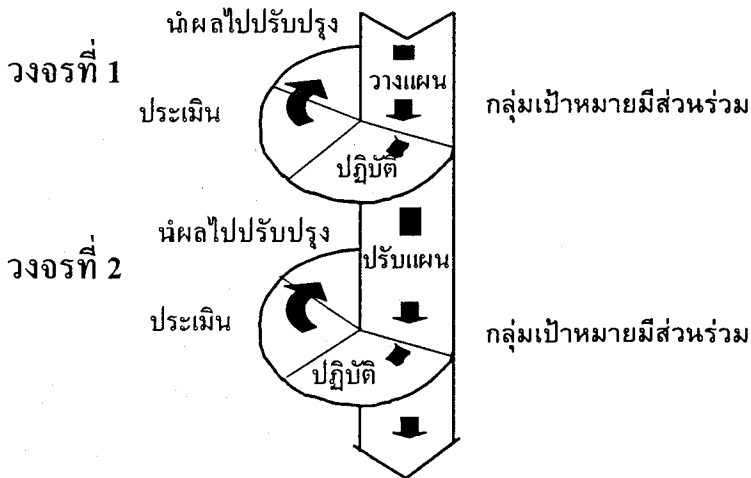
2. การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการที่มุ่งศึกษาลักษณะของแต่ละบุคคลและสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ พยายามที่จะทำความเข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบริบทและปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น

ในแต่ละบริบท เน้นการศึกษาในแนวลึก ไม่สนใจในประเด็นของการสรุปอ้างอิงข้อค้นพบจากกลุ่มตัวอย่างไปสู่ประชากร เป็นการทำความเข้าใจและแปลความหมายในรายละเอียดต่าง ๆ ของข้อค้นพบ การตีความและการสร้างสมมุติฐานมากกว่าการรวบรวมข้อมูลเพื่อการทดสอบสมมุติฐาน วิธีการรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่จะเน้นการสัมภาษณ์ การสังเกต และการตรวจสอบเอกสาร และถือว่านักวิจัยนั้นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการรวบรวมข้อมูล (Patton, 1985; Guba and Lincoln, 1981, อ้างถึงใน Merriam, Sharan B., 1992: 6-7) งานวิจัยชิ้นนี้คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลในแนวลึก ไม่ใช่เพียงแต่รวบรวมข้อมูลว่าเกิดอะไรขึ้นเท่านั้น แต่พยายามที่จะรวบรวมข้อมูลมาอธิบายว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น และเกิดขึ้นอย่างไร จะเห็นได้ว่าคณะผู้วิจัยได้ส่งผู้ช่วยวิจัยเข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ทำการศึกษา เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายและทำการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน การสอนของครู การบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม นอกจากนั้นคณะผู้วิจัยได้อาศัยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อหาข้อสรุป นอกจากนั้นยังได้มีการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า และได้นำผลการวิเคราะห์กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งด้วย

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) หรือที่เรียกย่อๆ ว่า PAR หมายถึงกระบวนการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อตอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับภาระงานที่ปฏิบัติอยู่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนางานที่กำลังปฏิบัติอยู่ โดยนักวิจัยและผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานนั้น มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่การกำหนดประเด็นที่ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงและ/หรือสร้างขึ้นมาใหม่ การวางแผนการปฏิบัติ (Planing) การปฏิบัติตามแผน (Doing) การตรวจสอบหรือการประเมินผลการปฏิบัติ (Checking) และการนำผลการตรวจสอบ/ประเมินไปแก้ไขปรับปรุง (Correction Acting) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ก็คือกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั่นเอง เพียงแต่ว่าในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยและผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานและ/หรือบุคคลในชุมชนนั้นมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวตั้งแต่ต้นจนจบ (Whyte, 1991: 19-21) การวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ให้ผู้บริหาร ครู นักเรียน ศึกษานิเทศก์ และคนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การศึกษาศักยภาพของโรงเรียน และ ชุมชน เพื่อกำหนดเนื้อหาที่จะนำมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดทำหลักสูตร มีส่วนร่วมในการนำหลักสูตร ไปใช้ หรือมีส่วนร่วมในการจัดการเรียน การสอน และมีส่วนร่วมในการประเมินการนำหลักสูตรไปใช้เพื่อหาประเด็นที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงต่อไป ดังนั้นหลักสูตรท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในครั้งนี้จึงเป็นหลักสูตรของท้องถิ่นโดยตรง การดำเนินการ

วิจัยในลักษณะนี้เป็นการวิจัยที่กลุ่มเป้าหมาย หรือผู้ปฏิบัติ (คนในชุมชน ผู้บริหาร ครู นักเรียน และศึกษานิเทศก์) มีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดเป้าหมายของการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติ มีส่วนร่วมในการรวบรวมข้อมูล และมีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติงาน หรือการให้ข้อมูลป้อนกลับเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น และงานวิจัยลักษณะนี้จะมีลักษณะของความ เป็นพลวัติ และความยืดหยุ่นสูงกว่างานวิจัยชนิดอื่น คือสามารถปรับเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาให้ดีขึ้น ได้ตลอดเวลา กลุ่มเป้าหมายมีส่วนของความเป็นเจ้าของในงานที่ทำ ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ให้ข้อมูล เท่านั้น และเมื่อสิ้นสุดโครงการ นักวิจัยออกจากพื้นที่แล้วก็ตาม แต่งานที่พัฒนาขึ้นมา นั้น (หลักสูตร ท้องถิ่น) มิได้สิ้นสุดไปด้วย ยังคงดำเนินการต่อไปภายใต้ความรับผิดชอบของคนในชุมชน ผู้บริหาร และครูในโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ Kurt Lewin (อ้างถึงใน McTaggart, 1997: 27) ที่กล่าวถึง งานวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ว่า เป็นงานที่มีลักษณะคล้ายเกลียวสว่าน ซึ่งประกอบด้วย **การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการประเมินผลการปฏิบัติพร้อมสะท้อนผล** และแนวคิดพื้นฐานที่ สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นอกเหนือจากขั้นตอนทั้งสี่ขึ้นดังกล่าวแล้ว คือ **การตัดสินใจของกลุ่ม** และ **ความมุ่งมั่นที่จะปรับปรุง** Rajesh Tandon (อ้างถึงใน McTaggart, 1997: 29) ได้กำหนดลักษณะที่สำคัญของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของผู้ปฏิบัติและ/หรือคนใน ชุมชนไว้ดังนี้ คือมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการรวบรวมข้อมูลและ วิเคราะห์ข้อมูลมีส่วนร่วมในการควบคุมกระบวนการทั้งหมดและการใช้ผลที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 2 วงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การดำเนินโครงการวิจัยในครั้งนี้ นอกจากคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยมากกว่าหนึ่งวิธีแล้ว คณะผู้วิจัยยังได้บูรณาการองค์ความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ด้วย เช่น นำองค์ความรู้จากการวัดและประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย มาใช้ในการประเมินผลสัมฤทธิ์ในการเรียนหลักสูตรท้องถิ่น การประเมินคุณลักษณะ และทักษะที่พึงประสงค์ของนักเรียน เช่น การประเมินโดยการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน การประเมินแฟ้มผลงาน การใช้แบบสอบถาม การประเมินชิ้นงานโดยมีการกำหนดเกณฑ์การประเมินที่ชัดเจน การนำองค์ความรู้จากการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนในเรื่องการทำงานเป็นทีมมาใช้ในการวิจัยอีกด้วย ซึ่งการดำเนินการวิจัยในลักษณะดังกล่าวแล้วข้างต้นผู้เขียนถือว่าเป็นการวิจัยที่ใช้แบบแผนการวิจัยแบบบูรณาการ

จากตัวอย่างของงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการใช้วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการนั้น ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้านของการพัฒนาหลักสูตร ตั้งแต่ในขั้นตอนของการศึกษาค้นคว้าและความต้องการหลักสูตรของโรงเรียนและชุมชน การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ การประเมินผลการใช้หลักสูตร ซึ่งการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่งหรือใช้องค์ความรู้จากศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งเพียงอย่างเดียววันนั้น จะทำให้ได้ข้อมูลเพียงบางส่วน ไม่สามารถที่จะนำไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ ดังจะเห็นได้ว่าถ้าผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว ในช่วงของการศึกษาค้นคว้าและความต้องการของโรงเรียนและชุมชนนั้น คณะผู้วิจัยจะได้ข้อมูลแต่เพียงว่า นักเรียน ครู และคนในชุมชนมีความต้องการอะไรเท่านั้น แต่จะขาดข้อมูลในแนวคิดหรือข้อมูลที่จะมาอธิบายว่าทำไมถึงเป็นเช่นนั้น โรงเรียนและชุมชน มีความพร้อมที่จะร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด ในช่วงของการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ถ้าผู้วิจัยไม่คำนึงถึงการจัดการเรียนการสอนในลักษณะขององค์รวม มุ่งเน้นที่จะศึกษาเพียงด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ศึกษาเฉพาะวิธีสอนเพียงอย่างเดียว หรือศึกษาเฉพาะการประเมินผลเท่านั้นก็จะทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์แบบ เนื่องจากในสภาพความเป็นจริง การประเมินผลจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีการเรียนการสอน และการเรียนการสอนจะไม่สมบูรณ์ถ้าไม่มีการประเมิน นอกจากนั้นการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นจะดำเนินไปไม่ได้อย่าง สมบูรณ์แบบถ้าปราศจากความร่วมมือของคนในชุมชน ดังนั้นระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญที่จะทำมาใช้ในการวิจัย โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการเป็นวิธีการวิจัยที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการศึกษาวิจัยสถานการณ์ต่าง ๆ ในลักษณะขององค์รวม ซึ่งจะให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วนทุกด้าน ไม่ใช่ศึกษาเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากประเด็นเดียวเท่านั้น แต่จะมีประเด็นหลากหลายที่ต้องนำมาพิจารณาในเหตุการณ์เดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). **เอกสารชุดเทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียน
สำคัญที่สุด การบูรณาการ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร:
พริกหวานกราฟฟิค จำกัด
- บุญเรียง ขจรศิลป์. (2543). **กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาการเลี้ยง
โคนม:กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี** กรุงเทพฯ: หจก. พี.เอ็น.การพิมพ์.
- บุญเรียง ขจรศิลป์. (2544). **การนำกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการเลี้ยงโคนมไป
ใช้ในต่างบริษัท (ระยะที่ 1)** กรุงเทพฯ: หจก.พี.เอ็น.การพิมพ์.
- วีรนุช ปิณฑวนิช. (2543). “อนาคตของหลักสูตรท้องถิ่นจะไปทางไหน?” **สถานปฎิรูป** 3(27):
16-23
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2540). **รายงานผลการสัมมนาเรื่องแผนพัฒนาการ
ศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8: หนทางสู่ความหวังและอนาคตของชาติ**. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- McTaggart, Robin. (1997). **Participatory Action Research International Contexts and
Consequences** New York: State University of Newyork.
- Merriam, Sharan B. (1992). **Qualitative Research & Case Study Applications in
Education**. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Whyte, William Foote, editor. (1991). **Participatory Action Research**. Newbury Park,
Calif.: Sage.